

Äidinkielenopettajan koulutus muuttumassa

En halua yrittellä taulukoinnin tai pisteityksen laatimista äidinkielenopettajan vanhan tai uuden koulutuksen ansioista tai puutteista. En siihen pystyisikään: tutkinnonuudistuksen loppusuoran tapahtumat ovat minulle eräistä syistä hie-
man epäselvät, ja sitä paitsi koulutuksen toimivuuden näkökulmasta vertailu lienee mielekäästä vasta, kun uudestakin on kokemusta. Tutkinnonuudistustyön jokainen meistä mukana olleista tietää kuluttavan työlääksi, jopa turhauttavaksikin puuhaksi, joka osoittautui hyvästä tahdosta ja rankasta yrittämisestä huolimatta kerta toisensa jälkeen umpikujistaselviytymisurheiluksi: milloin muuttuivat

suunnittelun perusteet, milloin opinto-
viikkolaskelmissa $1+1$ olikin $= 3$, mil-
loin vaivoin synnytetty kompromissi kaa-
tui resurssilaskelmiin, ihan todellisiin
eikä minään verukkeina käytettyihin.
Rahaa tässäkin prosessissa nimittäin va-
litettavasti tarvitaan, ja se pitää pystyä
muuttamaan opetusvoimiksi, -tiloiksi,
kirjallisuudeksi, jopa tutkimukseksi, sillä
opettajankoulutuksen kannalta yhteen
ääneenkään tarpeelliseksi tunnustettua tie-
toa ei välttämättä ole valmiina käytet-
tävässä

On siis turha odottaa, että äidinkielen-
opettajan koulutus olisi kertarysäyksellä
muuttumassa ideaaliksi. Ja mitä sellainen
ideaalikoulutus olisi? Yksi tärkeä kriteeri
on se, missä määrin saatu koulutus vas-
taa toimenkuvaa. Tämän toimenkuvan
yhteiset kehykset ilmaistaan kulloinkin
voimassa olevissa opetussuunnitelmissa.
Peruskoulun osalta on ollut käytettävissä
uudistettu opetussuunnitelma, jota sitä-
kin tosin kehitellään jatkuvasti. Ongel-
mallisinta on ollut, että lukion uusi ope-
tussuunnitelma on ollut tutkinnonuudis-
tuksen käytettävissä hädin tuskin luon-
noksena, eikä sitäkään ole riittävästi jak-
settu tai haluttu ottaa huomioon. Koulu-
laitoksen toimivuuden kannalta olisi
järjellistä kehitellä opettajankoulutusta
ja opetussuunnitelmia niin, että sen toi-
senkin olemassaolo tunnustetaan ja si-
sältö otetaan huomioon.

Kouluopetuksen tavoitteet ja sisäl-
löt muuttuvat mm. sen mukaan, missä
määrin opetussuunnitelmien laadinnassa
painotetaan a) oppiaineen, b) oppi-
laan, c) yhteiskunnan näkökulmia. Suo-
men kielen maisterin aineopinnoissa on
luonnollisesti korostunut oppiaine. Kou-
lun opetussuunnitelmissa taas on alettu
korostaa yhä enemmän oppilaan ja yh-
teiskunnan osuutta. Tämä on merkinnyt
äidinkielenopettajalle mm. psyko- ja
sosiolingvistiikan suuntaisia haasteita.

Tuskin kukaan äidinkielenopettaja väit-
tää mitään saamansa koulutuksen osaa
sinänsä turhaksi tai turmiolliseksi. Kyseessä
on pelkästään se, mitä ei ehkä ole opittu

Äidinkielen opetus

tekemään kaikesta siitä, mitä työssä velvoitetaan tekemään; asiantuntemusta kun pitäisi koulussa riittää sanasokeudesta tekstistrategioihin, tuomari Nurmioista Nurmijärven poikaan, pitäisi hallita varsin vaateliaat »tiedot kielellisten tapahtumien olemuksesta ja tekniikasta», pitäisi olla myös maailmankirjallisuuden, elokuva- ja teatteritaiteen, joukkoviestinnän ja puheopetuksen ekspertti sekä paljon muuta. Yritettäköön siis ymmärtää meitä, kun joskus hädissämme olemme itkeneet, miksi meidät on koulutettu suomalais-ugrilaiseen menneisyyteen tuijottaviksi kielipoliiseiksi, kun työmarkkinoille kuulutetaan paimenia, piikoja ja emäntiä, jotka diagnosoisivat asiantuntevasti entistä erilaisempien oppilaiden moninaiset kielenkäytön ongelmat, selittäisivät pätevästi yhä nopeammin muuttuvan yhteiskunnan kielenkäyttösystemejä, hoivaisivat, innostaisivat, tiedostuttaisivat, kehittäisivät luovuutta ja kriittisyyttä, valmentaisivat ikäluokan toisensa jälkeen selviytymään kielellään tuntemattoman huomispäivän moninaisista rooleistaan.

Korkeakouluopinnoissa — ja hyvin järjestetyssä jatkokoulutuksessa — tulisi saada tilaisuus perehtyä vähintään senlaajuiseen oman alan teoreettiseen taustaan, jonka pohjalta koulun opetussuunnitelmat kehitetään. Jos opetussuunnitelman lähdeluettelo on esim. lingvistisesti kovin outo jopa vastavalmistuneellekin opettajalle, on väistämättä odotettavissa tulkintavaikeuksia, kun sitä opetussuunnitelmaa muunnetaan opetuskäytännöksi. (Ennen 70-lukuahan tätä ongelmaa ei juuri ollut: koulukielioppi myötäili kutakuinkin yliopistokurssia, minkä asian tilan tarkoituksenmukaisuus onkin sitten jo toinen juttu.) Opettajankoulutuksessa näkökulma kieleen on ollut lähinnä dia-kroninen, opetussuunnitelmien kehittelyssä synkroniset painotukset ovat koko ajan lisääntyneet. Tästä asiain tilasta on olemassa todistusvoimainen selvitys mm. lehtori Anna-Liisa Mäenpään raportissa Äidinkielen opettajan koulutus-

ohjelmat (= opettajankoulutuslain 844/71 11. §:n perusteella kevätlukukaudella 1976 tehty jatko-opiskeluun liittyvä tutkielma).

Ainelaitosten opettajankoulutuslinjoilla valmistetaan yleensä opettajia. Näin on tapahtunut ennenkin, linjoittamattomaan aikaan, mutta nyt tämä tosiasia on otettavissa huomioon entistä selkeämmin lähes opintojen alusta asti. Tämän kehityksen on pelätty merkitsevän liiallista ammattipainotteisuutta ja siis madaltavan yliopisto-opetuksen tasoa. En ymmärrä, miksi niin pitäisi tapahtua. Kaikei äidinkielenopettajan koulutus on sitä tasokkaampaa, mitä paremmin se valmistaa tulevaan ammattiin. Ei äidinkielenopettaja nimittäin suinkaan tarvitse mitään — tutkijankoulutuksesta täydellisesti poikkeavaa — käytännöllisteknistä tempukkursseja, jolla pyrittäisiin esim. vain ennakoimaan koulukurssien sisällöt. Äidinkielenopettaja tarvitsee nimenomaan, sanan parhaassa ja oikeassa mielessä, teoreettisen peruskoulutuksen, joka antaa riittävän monipuoliset ja ajanmukaiset perustiedot ja metodisen koulutuksen, ohjaa oivaltamaan, erittelemään, olemaan kriittinen ja seuraamaan alan kehitystä. Tämä ei välttämättä merkitse mahtavia tietoaiksen päähänpäntäysohjelmia kaikilta mahdollisilta oppiaineen aloilta. Siksi taistelu opintoviikkojen määristä tuskin ratkaisee koulutuksen tasokkuutta onnellisimmalla tavalla.

Välttämättä tutkinnonuudistuksen onnistumista eivät ratkaise myöskään ne opintojaksosuunnitelmien kurssinimikkeet, tavoitelauseet ja lyhyet sisällönmäärittelyt, jotka jo enimmäkseen ovat olemassa. Tästä asiasta sain oppitunnin keväällä 1978 ns. sapattimatkaani kuuluneella käynnillä Lontoon yliopiston kasvatustieteellisen tiedekunnan englannin laitoksessa. Kyselin nimittäin kopioita ohjelmista, joita äidinkielenopettajien koulutuksessa sinä lukuvuonna toteutettiin. Professori Harald Rosen apulaisineen ilmoitti hyvin päättäväisesti, ettei sel-

Äidinkielen opetus

laisia haluta jaella eikä niihin ole haluttu opetustyötä ankkuroida, koska yleisluonteiset nimikkeet ja suppeat luonnehdinnat opetuksen eri osien tavoitteista ja sisällöistä saattavat tulkitsijaa myöten merkitä lähes mitä tahansa. Sen sijaan opettajien välinen jatkuva yhteistyö, perusteiden selvittely, ongelmien tunnistaminen, yhteisvastuinen kriittisyys ja ohjelmien kehittäminen nähtiin välttämättömäksi.

Olemme niin opettajankoulutuksen kuin opetussuunnitelmien kehittelyn siinä vaiheessa, että tätäkin näkökulmaa sietää ajatella. Opetusasioissa mietintötekstien valmistuminen merkitsee pikemminkin työn alkusoittoa kuin loppufanfaaria. Ainakin koululaitoksen puolella opettaja on uudistusvaiheissa liian usein tuntenut jääneensä kovin yksin vastaamaan erilaisten paperien muuttamisesta opetuksen arkikäytännöksi. Avoin keskustelu, paremman yhteistyön ja kriittisen tilanteenarvioinnin avulla olisi voitu välttää keisarin uusien vaatteiden puristus: kokemus siitä, että pitää olla ja osata yhtäkkiä jotakin uutta ja tärkeätä, jonka kaikki muut ilmeisesti osaavat mutta jota ei itse todella osaa, vaikka kuinka tahtois. Asia olisi toinen, jos ammattikoulutus — tarvittaessa jatkokoulutus — ja ammatin vaateet vastaisivat mahdollisimman hyvin toisiaan. Näennäis uudistus voi joskus olla jopa tuhoisampi kuin uudistamattomuus, sillä kovin turhautunut opettaja ei ole oppilaan paras palvelija.

Miksi puutun äidinkielenopettajan ja opetussuunnitelmanuudistusten väliseen jaakopinpainiin, vaikka aiheena on yliopistojen tutkinnonuudistus? Ensimmäkin siksi, että näitä asioita ei saa erottaa toisistaan, ei ainakaan silloin, kun sekä opetussuunnitelmia että opettajankoulutusohjelmia uudistetaan samaan aikaan. Toiseksi siksi, että kummassakin prosessissa voi ilmetä samoja kasvukipuja ja olla tunnettavissa menon yhteisyyttä uudistuksia toteuttavien opettajaryhmien välillä. Katkismukset alkavat käskyjen

osalta olla valmiita, edessä on »mitä se on?» -osuuden kivulias luominen. Tarkkana on runsaasti sen pohtimista, mihin tähdätään, mitä tarvitaan ja miksi. Silmäilee minkä yliopiston koulutusohjelmia tahansa, äidinkielenopettajan koulutus on muuttumassa entistä tarkoituksenmukaisemmaksi, myös opetussuunnitelmien kehityksen kannalta. Sekä yliopistoissa että koululaitoksessa tulisi nyt — tässä yhteisessä »mitä se on?» -vaiheessa — pyrkiä niveltämään tekeillä olevaa työtä. Jos — jommassakummassa leirissä — jonkin tarpeelliseksi havaitun uuden opetusalueen toteuttaminen näyttää kohtuuttoman vaikealta, olisi parempi tunnistaa yleinen ja yhtäläinen ymmällöolo ja ryhtyä toimiin asian edistämiseksi kuin esimerkiksi vääntää ja kääntää lähinnä mieleen tulevia hätäratkaisusisältöjä uusien kurssien aineistoksi. Uudistusprosessien hedelmällisin puoli voi olla ennakkoluuloton ja avoin ongelmien kartoitus, josta sikiää todellisuudentajuista ja tärkeäksi koettua tutkimus- ja selvitystyötä. Olisi hyvä, jos tämä jaksettaiin tehdä koko äidinkielenopetusmyllyn varsinaisen päähenkilön, oppilaan, etuja ja tarpeita ajatellen. Häntä vartenhan koululaitos on olemassa, samoin opettajankoulutus.

Selvityksiä suunniteltaessa kannattaa muistaa yksi ryhmä, jolla on tuore tarkkailuasema sekä yliopisto-opintoihin että koulutyön käytäntöön: niin vanhamuotoisen aineenopettajankoulutuksen saaneet kuin uusimuotoisen koulutuksen päättöharjoitteluvaiheessa olevat opetusharjoittelijat. Heidän avullaan voidaan saada todistusvoimaista tietoa koulutuksen toimivuudesta. Opetusharjoittelu ei toki anna kuvaa opettamisen koko todellisuudesta, joten tarvittaisiin seuraututkimusta. Valmistusta tuskin — onneksi — koskaan tulee; tässäkin asiassa on tyytyminen kulloinkin parhaisiin kompromisseihin. Opettajankoulutuksen kompromissit on tehtävä realistisesti, mutta ehkä silti »silmissä siniset unet» eli tähdäten hieman kauemmas kuin resurssit ja reaalipoliitikat kehitystä viitoittavat.

Äidinkielen opetus

Uudet koulutusohjelmat lupaavat aineopintojen osalta monia hyviä asioita: puheopetuksen asema vahvistuu merkittävästi ja aiheellisesti; yleisen kielitieteen perusteista tulee äidinkielen ja muiden kielten opettajien yhteinen opintopohja; kielentarkastelun teoriapohja monipuolistuu; kirjallisuudessa painottuvat metodiikka ja tekstianalyysi entisestään; lasten- ja nuortenkirjallisuus saa sijansa; näyttää jopa siltä, että opiskelun eri alueiden välille syntyy mielekästä yhteyttä. Tärkeä asema yhtenä integrointialana ja eri opiskelulohkojen hyödyntämismuuntajana on ainedidaktiikan osuudella — niin tärkeä, että nyt tarvittaisiin ennennäkemättömän tehokasta yhteistyötä sellaisen teoria- ja opetuskäytäntöohjelman kehittämiseksi, joka ansaitsisi nimityksen suomalainen äidinkielen opetusoppi. Toivottavasti siitäkään ei tule koskaan liian valmista, näennäiseksaktiivisuudella hämäävää tai kriittisen nöyrää kysymyksenasettelua vieroksuva. Mutta sitä tarvitaan, nyt.

Me äidinkielenopettajat saatamme sortua liioittelemaankin unohdetun kansan tuntojamme. Esimerkiksi AFinLa on jo vuosien ajan ottanut toiminnassaan kiihittävästi huomioon ongelmamme. Nyt Virittäjä on avannut foorumin niiden

esille tuomiseksi. Juuri tämän tärkeän uuden foorumin taivaanrannalle haluaisin singota hätäraketin ainedidaktisen keskustelun hälytysmerkiksi, niin että opettamisen ongelmista syntyisi monipuolista, rehellistä ja erilaisia näkökantoja kunnioittavaa keskustelua. Se on kaikki suomalaisen äidinkielen ainedidaktiikan luomista, olkoon kuinka sirpaleista tahansa. Tähän keskusteluun tarvitaan mukaan mm. kaikkia niitä asianosaisia, jotka ovat löytäneet itsensä viime vuosina tutkinnonuudistuspöytien äärestä tai lähistöltä. Yksi tutkinnonuudistusprosessin siunauksia lieeneekin juuri se, että äidinkielenopettajan arkityötä ovat joutuneet pohtimaan tai saaneet tilaisuuden pohtia ne työmme kannalta tärkeät taustaryhmät, jotka meidät tähän ammattiin yliopistoissa evästävät. Tämä elintärkeä napanuora älköön katketko ainakaan niin kauan, kuin opettajankoulutusta synnytetään. Se taas voi olla prosessi, joka on jatkuvaa synnyttämisen ihmettä ja joka juuri siksi — kaikkine kipuineenkin — takaa parhaiten ammattialamme elinvoiman myös huomispäivän yhä vaikeammin ennakoitavassa hullunmyllyssä.

Raija Ruusuwori